



Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ա Մ Ս Օ Ր Ե Ա Յ

Կը հրատարակի ամիսն անգամ մը, ամեն ամսուն 1 ին:
Ուզողը կրնայ ստորագրուիլ, Ռ. Յ. Քիւրքնեան տպարա-
նը 'ի 4. Պօլիս Ֆիննանըլար: Եւ կամ յօրրագիւղ Յար-
գոյ Սափրիլ Պ. Մանուկին լրագրաց Ընկերութեան սրբ-
նարանը:

Տասներկու բերքի գինն է 40 դանեկան ԿԱՆԻԿ
Վեց " " 25 " " "
Մեկ " " 4 " " "
Անձնական լանի մը համար ըլլալու ծանուցումներուն յա-
տուկ սակարկութիւն:

1 ՅՈՒՆԻՍ

Ա. ՏԱՐԻ 1861

ԹԻՐ 6

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱԶԳԻ ԲԱՐԻՈՒՔ ԿԵՑՈՒԹԵԱՆԸ ՎՐԱՅ

Ե Ր Զ Ա Ն Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տե՛ս թիւ 5.

Պլատօն հինգ տեսակ երջանկութիւն կը
յայտնէ:

Ա. Ժամանեւ յայն աստիճան կրթութեան,
մինչև խրատել զայս փորձառութեամբ:

Բ. Ըմբողջութիւն ըստ մարմնոյ և զգա-
յութեանց:

Գ. Բարեբաղդութիւն:

Դ. Բարեհամբաւ լինիլ և բարի անուն:

Ե. Եռատ գոյ ընչեւք:

Պլատօնին այս ցոյց տուած հինգ տեսակ
երջանկութիւնն ալ ընդունելի է. բայց երբ նոյն
գլուածոց ներքին իմաստները աղէկ միող առ-
նելով Սուրբ գրոց հմտութեամբ մը քննելու ը-
լամբ նէ:

Ուստի ըստ առաջնոյն. Երջանիկ կը հա-
մարուի այն մարդը, երբ իւր գերադրական կրու-
թութեամբը զուրիշներն ալ բարեկրթելու լաւ
իղձը ունենայ:

Բստ երկրորդին. Երջանիկ կը համարուի
այն մարդը, երբ իւր մարմնոյն զգայարանքները
թերութիւն մը չունենան, բայց երբ հոգւոյն
մասունքներն ալ անոնց հետ միատեղ կատարեալ
ըլլան նէ. ապա թէ ոչ ապերջանիկ է այնպիսին
ըստ Քրիստոսի:

Բստ երրորդին. Երջանիկ կը համարուի
այն մարդը երբ բարեբաղդ ըլլայ. բայց երբ նոյն
բարեբաղդութեան հարկ եղած անտեսութիւ-

նը բարեւոք գործադրելով իր ապագային կա-
յութիւնը ուղիղ կեդրոնի մը մէջ կայացնելու
փոյթը ունենայ:

Բստ չորրորդին. Երջանիկ կը համարուի
այն մարդը երբ բարեհամբաւ ու բարի անուն
ունենայ, և ասոր վայոց զրուցելք մը չունիմք
հիմակու հիմայ:

Բստ հինգերորդին. Երջանիկ կը համար-
ուի այն մարդը երբ բազում ինչք ունենայ, այն
է մեծատուն ըլլայ, բայց երբ նոյն ինչքերէն
կարօտեցող բաշխելու փափաք մի ալ ունենայ.
(Տե՛ս Պ. ու. Վ. 12. հա. 35):

Պլատօնին գրածներուն վայոց. այսչափ մը
խօսելով՝ գանք այժմ Թալէս իմաստասերին
«այն է երջանիկ (կ'ըսէ) որ մարմնով առողջ է,
բաղդիւ փարթամ և հոգւով բարեկիրթ»:

Գրեթէ Թալէսէն քիչ տարբերութեամբ
Թուլիոս ալ կը գրէ «զայն միայն համարիմ ճշմա-
րիտ երջանիկ որ է ուղղեցեալ առաքինութեամբ»:
Արդ սիրելի ընթերցողք լաւ 'ի միտ առէք որ
մինչև ցարդ մեր գրածներէն երկու գլխաւոր
երջանկութիւններ կը յառաջանան, որոց մինն է
խաբուսիկ, միւսն է ճշմարիտ. մինն է անցա-
ւոր, միւսն է անանց. մինն է ժամանակաւոր,
միւսն է յաւիտենական. մինն է սուտ, միւսն է
ճշգրիտ, մինն է դրական, միւսն է գերադրա-
կան. մինն է «մոլեկան» միւսն է «առաքինա-
կան». մինն է «անբանական» միւսն է «բա-
նաւոր». մինն է անօգուտ, միւսն է շահաւետ.
մինն է անկատար, միւսն է կատարեալ. մինն է թըշ-

նամի հոգւոյ, միւսն է բարեկամ՝ նորին. մինն է աշխարհային, միւսն է երկնային. վերջապէս մինն է սահմանական, միւսն է անսահման:

Եւ ահա գրեթէ մարդս այս երկու երջանկութիւններուն մէջ տեղ կանգնած, որ կողմ ուզէ կրնայ յարիր ըստ Սիրաբայ: Բայց շատ արեւելի չըլլայ, չը ցանկալ այնչափ խափուսիկ երջանկութեան. որչափ պէտք է ցանկալ ճշմարիտ երջանկութեան: Որովհետեւ այն որ խափուսիկ է, կեղծ է. և այն որ կեղծ է, կը հետեւի որ սուտ է. և այն որ սուտ է, այն ոչինչ է. եթէ ոչինչ է, ուրեմն ժամանակաւոր է: Եւ ընդ հակառակն այն որ ճշմարիտ է ըզորդ է. և այն որ ըզորդ է, կը հետեւի որ ուղիղ է. և այն որ ուղիղ է այն փափաքելի է. եթէ փափաքելի ուրեմն անանցանելի է:

Եւ վերջապէս միով բանիւ, խափուսիկ երջանկութիւնն է, կուտակութիւն չարեաց. իսկ ճշմարիտ երջանկութիւնն է, կուտակութիւն բարեաց. ինչպէս վճռեր են համայն Իմաստասէրք: Բայց հարկ է գիտել որ այս ճշմարիտ երջանկութիւն ըսածնիս զորն որ կուտակութիւն բարեաց անուանեցինք, ահա՛ ամեն տեսակ բարիք, այն է առաքինութիւնք պարտի անորմէջ կատարեալ լինիլ եթէ ոչ չը կրնար մէկը զանի կատարեալ երջանկութիւն անուանել. մանաւանդ թէ անկատար: Հոս Թեսաւրոսին վերջնելով մեր աչքը պիտի տեսնամք այն տեղ ալ մեր վերջը ցըցուցածին համեմատ երկու կերպ երջանկութիւններ, որոնց մէկը կ'անուանի «բը նական» միւսը «Աւետարանական»: Յիշեալ Իմաստասիրին «բնական» ըսած երջանկութիւնը, մեր կուտակութիւն անուանածէն գրեթէ քիչ մը կը տարբերի. բայց «Աւետարանական» ըսածը մեր կուտակութիւն բարեաց անուանած ներքուս հետ մի և նոյն է:

Արդ հոս պիտի թափեմք ահա՛ մեր տկար գաղափարէն բղխած՝ երջանկութեան մէկ հատիկ օգնիչ. և հոս պիտի արտայայտեմք այն դեղը՝ որն որ մարդս երջանկացնելու զօրութիւնը ունի, և այս դեղիս անուն գրած են իմաստասէրները, այն է «գործողութիւն» ինչպէս կը գրէ Արիստոտէլ «երջանկութիւն հաստատեալ կայ ի գործողութեան», ասկից կը հետեւի որ երջանկութիւն ըսածնիս միշտ գործողութեան կը կարօտի. եթէ գործողութիւնը ձեռքէդ չը ձգես ահա՛ կրնաս գիւրապէս երջանկութեան ասպարէզը մոռնել թէ սահմանականը ըլլայ և թէ անսահմանը:

Խ Ի Ղ Ճ Մ Տ Ա Ց

«Զիք գիտութիւն պայծառ,
բան զխիղճ մտաց» ԲԵՏԱՆ:

Եթէ ուղիղ կերպիւ մեր իմացականութիւնը դէպ ի յանբան կենդանիս ուղղելու որ ըլլամք, ահա՛ բնութեան տուած մէկ որոշիչ զօրութիւն մը պիտի նշմարեմք անոնց դասուն մէջ. որով անասունք կարողութիւն ունեցեր են որոշել զփաստակարս ի շահաւետէն:

Եւ եթէ հեղ մի ալ բանականաց մոքին վերածելով քննութիւննիս ուշի ուշով նայելու որ ըլլամք, անտարակոյս եմք որ նոյնպէս անոր մէջ ալ բնութեան պարզեւած պայծառ լոյս մը պիտի նշմարենք. և ահա՛ այն է խիղճ մտաց ըսածնիս, որուն վայցօք Թեսաւրոս կը գրէ «բնութիւն... պարզեւ (մարդկանց) լոյս ինչ ինչ պայծառ առ ի կարող լինելոյ ճանաչել զայն»: Ենանոց ետ ազդեցութիւն՝ առ ի գիտելոյ որոշել գիտոս առողջարարս ի փաստակարաց. մարդկան ետ զխիղճ մտաց՝ առ ի գիտելոյ որոշել զբարին ի չարէն:

Աստի յիշեալ Իմաստասէրին վճռոյն նայելով կրնամք ըսել թէ՛ մարդուս մոքին խիղճը գործիք մի է, որով կարող եմք մերժել զմոլութիւնս և գործել զառաքինութիւնս. ապա ուրեմն կը հետեւի որ՝ մարդուս գործելու անօրէնութիւն ներուն մէկ հատիկ պատճառ, գործիքին թելութիւնն է. նոյնպէս ալ առաքինութիւն մը գործելուն պատճառ, յիշեալ գործիքին կատարելութիւնն է: Եւ մենք ասի իբրեւ անուրանալի ճշմարտութիւն մը վարկանեմք ու կը մերժեմք բոլորովին զանոնք, որոնք ըսածնուս հակառակը խորհելով, կը ջանան իւրեանց կեղծ կարծիքնին հաստատել: Եյս տեղ նախահայրնիս միտք բերելով Արարչին ըրած սա մէկ հարցմունքը կը յիշեմ. «Ո՞ր պատմեաց քեզ թէ մերկ ես», բայց խիստ զարմանք, զի ի՞նչ հարկ կայ հարցնելու թէ՛ ո՞վ պատմեց քեզի որ դուն մերկ ես. միթէ Ադամ կոյր էր, և չէ՞ր մի կարող տեսանել զիւր զմերկութիւնն:

Բայց ի՞նչ երկարենք խօսքերնիս. Ադամայ մերկութիւնը իրեն իմայնող պատմիչն էր՝ իւր խիղճը. ասոր համար Արարչն ալ հարցուց թէ՛ «Ո՞ր պատմեաց քեզ թէ մերկ ես» իբր թէ ըսել կ'ուզէր, խիղճդ մի պատմեց քեզի քու մերկութիւնդ: Ուրեմն ասոր համար է որ՝ Փլինոսի խիղճը «պատմիչ» կ'անուանէ. զի խղճիւ կ'զգամք



Հ Ա Մ Փ Է Ս

ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ



Ե՛սօր Հայոց ազգարիւղին մէջ, ցնծառիթ բերկրութեան գեղգեղուն տեսարան մը կ'երևա-
հայենք. Ե՛սօր հայ սիրտերուն մէջ, ուրախա-
լիւր ու շքեղաշուք նշոյլ մը կը նշմարենք. Ե՛սօր
Հայկայ ճշմարիտ զաւակունքը՝ իւրեանց թո-
թովայր շթուներնորոնին՝ Եզգային Սահմա-
նադրութեան տարեդարձին շնորհաւորութիւնը
կը կատարեն. Ե՛սօր Թորգոմեան թռուները՝
իւրեանց քաղցրիկ քնարը ձեռք առած մեղմիկ
երգերով կեցցէ՝ Սահմանադրութիւն կը պօռան.
Ե՛սօր Եզգասիրաց երակներուն մէջի երբեմնա-
կի պաղած արիւնը՝ իր կրկին շրջանը ընելու
կ'ստիպուի. Ե՛սօր Սահմանադրութեան տա-
րեդարձին յիշատակութիւնը զինքը ատողներուն
համար, նոր սիրտ կը մաղթէ յերկնից. Ե՛սօր
հայոց ճշմարիտ սիրտերը Մովսիսի գաւազանին
նման, տարօրինակ ծաղիկներ կ'սկըսի ընձիւղել.
Ե՛սօր համայն հայք Սահմանադրութեան շը-
նորհիւ, Փիւնիկ հաւին նման վերանորոգու-
թիւն մը կ'ստանան՝ իրենց փոշիացեալ մոխիրէն.
Ե՛սօր Լուսաւորչայ որդիք, Երարատեան գա-
ղաթին նման, լեռնակուտակ հեղցուցիչ ջրե-
րուն սոսկալի կոհակներէն ազատուելով՝ Արեւան
տապանիւ կ'սկըսին պարծիլ. Ե՛սօր հաստիչն
բնութեան, չը խնայեր իր երկնապարգէ ձիր-
քերը Հայկայ որդւոցս շնորհելու. ապա ուրե-
մըն ամեն Հայ սիրտ պարտական է այսօր՝ իւր
եանց աչքերնին դէպ ՚ի Սահմանադրութիւն
վերջընելով, շնորհաւորել նորին տարեդարձին
յիշատակութիւնը. ազգասիրական ջերմ սրտե-
րով. Խորհրդածեմք մէկ անգամ անոր օգտին՝ ու
ապագայ ընձիւղելու զանազան բողբոջներուն
վրայօք. Խորհրդածեմք այն անոր ամենաշքեղ

բարօրութեանցը վրայօք, բայց ոչ իբրեւ կեղծ
հայութեամբ մը, այլ Հայկայ ճշմարիտ ոգւովը
ո՛չ իբրեւ առ երեսս սիրող Սահմանադրու-
թեան ձեւանալով, այլ ուղղապէս մտերմաբար
ճշմարիտ սիրտեր սփռելով. Ար յիշէք արդեօք
ո՞ ընթերցողք Հայոց սերունդին ունեցած մէկ
հատիկ յոյսն ու պարծանքը.

Ար յիշէք արդեօք ո՞ եղբարք, Եստուծոյ
պարգեւած այն առատաբուղի շնորհքները, որովք
Հայոց մէկ քանի սիրտերը լինալով, պարտաւո-
րեցան նորին գերագոյն զօրութեամբ. Եզգային
Սահմանադրութիւն մը հաստատել. Ար յիշէք
արդեօք ո՞ ընթերցասէրք, Օգոստոսիտ Խնքնա-
կալին շնորհած Սահմանադրութեան արտօնու-
թիւնը, որով Հայոց ազգը կարողանալով, սկսաւ
ձեռնամուխ լինել այս անակունքի գործոյն.
Ուրեմն եկէք սիրելի ազգակիցներ, զաչս մեր
յերկնիս վերածելով, մաղթեմք անտի, որ Տէ-
րը մեր սո՞ւրճԱՆ ՄԷՃԻՏ ՕԳՈՍՏՈՍԻՏ ԽԱՆԻՆ երջա-
նիկ ու անդորրաւէտ, և բերկրալի օրեր պարգեւէ.
դու ով զօրացուցիչ Տէր՝ տո՛ւր քու երկնապար-
գէ զօրութիւններդ՝ մեր մէկ հատիկ զՍՏՄՔԱՌ
ԽՔՔԱԿԱԼԻՆ, պահելով զանի քու Եստուածային զօ-
րութեամբդ. որով մենք ալ կարող ըլլամք շարու-
նակել մեր յառաջադիմութիւնը, այն է, Եզ-
գային Սահմանադրութիւնին. ուրեմն երգե-
ցէք մանկունք ու ըսէք:

Աեցցէ՛ յաւերժ ՕԳՈՍՏՈՍԻՏ ԽՔՔԱԿԱԼԻՆ ՍՈՒԼԱՆ ԱՊ-
ՏԻԼ ՄԷՃԻՏ ԽԱՆ՝ տէրերնիս.

Երգեցէ՛ք հետեաբար.

Աեցցէ՛ Սահմանադրութիւնն Հայոց ՚ի նը-
շան իւրոյ յառաջադիմութեան.

ԲԵՐՈՅԵԱԼՆ ԽՐԸՏՆԵՐ

ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՅ ՀԵՏ ԲԱՂԴԱՏՈՒԱԾ

Վախանձաւոր մարդուն հետ հաց մի՛ ուտեր։
Ունեցածդ շուայլաբար մի՛ գործածեր։
Գիտցածովդ մի՛ պարծենար։
Բաղդին գործը երջանկութիւն մի՛ համարեր*։
Ամեն մարդու մի՛ հաւատար։
Աղբիւն ճանբայ ջըյնելու մի՛ վաճար։
Ամեն քաղցրը մեղը մի՛ կործեր։
Մէկ կուկուլիկով մը աքաղաղ ըլլալու մի՛ փութար*։
Այն բանը որ խնայականութենէդ վեր է՝
զանի մի՛ պարտաւեր*։
Նայէ որ գլխուդ շուրջը աշք ըլլայ։ Բայց
մէկ բերան մը հերիք է*։
Գիտուիր՝ մոլըին մէկ հատիկ խաղտոցն է*։
Աղճաւորուէ ծուծը երակներէդ պարպէ։
Նայէ որ պալտախօսութիւնը քեզի բարեկամ
ընտրես։
Ամեն գեղեցիկին աղուոր է մի՛ ըսեր։
Նայէ որ խիղճդ հոգւոյդ լապտեր ընես։
Հօրդ ըրած ամեն գործին մի՛ հետեիր։
Գործին բարին խորհուրդը կը յայտնէ։
Նայէ որ քեզի փորձաքար ընես։
Պզտիկութեան ատենիդ բարի ընկերները մի՛
մոռնար։
Քթիդ վրայ պատշգամ (քէօշկ) մի՛ շննար։
Թռչնիկին ըսածներն ալ մտքէդ մի՛ հաներ։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՄԱՂՁԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

Այս տեղը բաւական հիւանդութիւն մի է, որն
որ յառաջ կուգայ մարդուս ստամոքսին ու աղիք-
ներուն մէջ ժողվելով ապականեալ նիւթերէն. ո-
րոնցմէ զանազան հիւանդութիւններ պատճառելով
մարդուս առողջ կացութիւնը անհանգստութեան
մը ենթակայ կ'ընեն։ Ասի ընդհանրապէս ամառ-
ուան խիստ տաք ատենը կը պատահի, եւ այս հի-
ւանդութեան ենթակայ եղողը փոքրիկ տաքութիւն
մը կ'ունենայ. բայց երբեմն ալ պաղութիւն. նաեւ
գլխու ու մէջքի ցաւ. աչքերը ու դէմքը կը դեղ-
նին փորը կ'ունենայ, ստամոքսը կը բռնայ որ
ասոնցմէ անախորժականութիւն մը պատահելով,

կ'սկըսի ուտելիքներէն զանի, ու սրտի խառնուրդ
մի ալ ունենայ։ Բերանը լեղիութիւն մը կ'ունենայ
ու լեզուին վրայ դեղնախառն ձեւմակ մար մը կը
կապէ. ու նաեւ աղիքներուն մէջէն սաստիկ ցաւ
մի ալ կ'զգայ։ Այս ալ գիտնալ պէտք է որ՝ հի-
ւանդը դեռ անկողին ջինկած, վերոգրեալ նշաննե-
րուն բոլորն ալ կ'ունենայ գրեթէ մէկ երկու ամիս
առաջ. բայց վերջապէս ջի դիմանալով կ'սկըսի
անկողին իյնալ, որ ասոնցմէ ետքը հետեւեալ նշ-
անները երեսան կ'ելլեն։

Կունենայ սաստիկ տաքութիւն, ծարաւութիւն,
գլխու ցաւ ու պըտըտութիւն մը. երեսներն ալ մէկմը
կը կարմրին ու մէկ մի ալ կը դեղնին. նաեւ քը-
քին բոլորտիքը կ'սկըսի կանանջիլ. զարկը (նապզ)
շատ անգամ կը նետէ միջոց տալով ու երբեմն
ալ հաւասար. փորին ու աղիքներուն նշանները
սաստկանալով՝ սրտին խառնուրդը կ'աւելնայ, ու
կ'սկըսի փսխել. աչքերն ալ կարգէ դուրս փայլու-
թիւն մը կ'ունենան ու կ'սկըսին արձուգել լե-
նայ, ու վարի պոկուցն ալ, կը դողդողայ։ Աս-
կէ վերջը վրան կը հասնի մէկ դժուարաշնչութիւն
բմբռութիւն, քնհատութիւն ու ցնորմունք մը. երբե-
մն քաց կամ ջուր հազ ալ կ'ունենայ, ու յօդուա-
ծացաւի նման ալ ցաւ մը կ'իմանայ ու ասոնցմէ
քիջ ժամանակ ետքը ճակտին ու կուրծքին վրայ
բերես քրտինք մը կուգայ։

Եւ անա այս միջոցին է որ լեզուին վրայ դեղին
մար մը կը կապէ, որուն մէկ կողմը սեւ ու չոր
կ'ըլլայ։ Մինչեւ հիմայ գրած նշաններնիս մանա-
ւանդ գիշերները կը սաստկանան, քան քէ ցորեկ-
ները. բայց առաւօտեան դեմ ցուրտ քրտինք մը
գալով գիտնաս որ ունեցած հիւանդութեան նշան-
ները կը դադրին. սակայն ինչ օգուտ որովհետեւ
տեղը բռնելով՝ անա վերոգրեալ ցաւերը կրկին
կը նորոգին, եւ շատ ատեն ալ քթէն արիւն կու-
գայ, եւ որկորն ու լեզուն չափէ դուրս կը չորնայ՝
ու լեզուին վրայի կապած մարն ալ (զորն որ վե-
րը լիշեցինք) աւելի կ'սկըսի սեւնալ. եւ անա առ-
կից է որ աղէկ ալ ջի կրնար խօսիլ. նաեւ ա-
կանջները կը ծանրընան, ու քունքերն ալ յաճախ
եւ ուժով կը զարնեն, եւ անա այս միջոցիս է որ
զարկը քաշուելով տարօրինակ փոփոխմամբ մը կը
նետէ։ Արդ ընթերցասիրացս սա կը ծանուցանեմ
որ երէ այս տեսակ տենդին աղէկ հոգ չի տար-
ուելու ըլլայ, ջղային տենդի* կը փոխուի. մանա-

* Աստղանիշով գրողմուածները խմատաւիրաց գրը-
ուած քննորոն հետ ըսողատուած է, իսկ միւսները
Սուրբ Գրոց։

* Չղային տենդ ըսուածն ալ տեսակ մը տենդ է, որուն
վրայօք սուրիշ ատեն պիտի խօսիմք։

աւանգ կլիմային գեղութեան, կամ հիւանդին խառնութեան, ասոր համար այս կերպ հիւանդը երբեմն օղափոխութեան տանիլը շատ հարկաւոր է, ու միշտ վարպետ բժշկի նայել տալու է. որովհետեւ շատ դիրքին է այս տեսակ հիւանդութիւն մը հիւսկական օխտի (թիգիւն) փոխուելու. եւ մեր այս բժշկական յօդուածն ալ գրելնուս դիտաւորութիւնը մինակ սա է թէ՛ ասանկ հիւանդութիւն մը (որուն վրայ վերագրեալ նշաններուն բոլորն ալ կ'երեւայ), պատահած ատեն իմանան թէ այս՝ այն ինչ հիւանդութիւնն է՝ ու աղէկ հոգ տանելու աշխատին, որով հիւանդը որչափ որ կարելի է ազատ մնայ ի մահառիթ դիպումածոց:

ԴԻՐԱԳԱՏՈՒԹԻՒՆ

Դիւրադատութիւն կ'ըսվի տեսակ մը հիւանդութեան, որն որ մարդուս մտաւորական կարողութիւնը արուելէն յառաջ կուգայ. որով կ'սկըսի ծուռ ու մոռ. գաղափարներու հետեւիլ, եւ ընդհանուր մարդկանց դատողութեան շատ դուրս կ'սկըսի դատողութիւններ ընել. լսածը ծուռ իմանալով եւ տեսածը ծուռ տեսնելով: Եւ ասկից է որ դիւրադատ մեկու մը աչքին՝ շատ ատեն ուղիղ կայնած մեկը գլխի վար կ'երեւայ, ջրի մէջ երեւցածի պէս. եւ մօեղի մը քերէս անիմանալի ձայնը, զունդ մը պատերազմական զօրաց շառաչիւն կը բուր իրեն, եւ մութ ու խաւար տեղերուն մէջ միշտ մարդ կայ կարծիք կ'ընէ. հովէն երեւացած պատի մը վրայ կախուած իրը, իբր ստոյգ բշնամի վարկանելով, կուսիլ կ'սկըսի անոր հետ եւ շատ անգամ ինքը իրեն ըրած դիւրադատութեանը վրայ զարմանալով՝ մարդու պատմելու ալ կ'ամչնայ:

Բայց ասոնք ըսելով չեմք ուզեր ըսել թէ՛ դիւրադատ կամ երեւակայութիւնը արուած մեկը բոլոր իր տեսածը ծուռ կարծիք կ'ընէ եւ ծուռ կ'իմանայ, ոչ. ինչու որ տեսնուած է շատ ատեն այնպիսի մարդիկ, որոնց քայտերեւակայութիւնը արուած է, բայց ըրած գործքերուն շատը յարմար կուգայ բուն իսկ խելացի ու երեւակայութիւնը չարուած մարդկանց գործքերուն: Ասկից կը հետեւի որ դիւրադատ մեկը, միայն այն բաները ծուռ կը դատէ՝ որոնք որ դատողութիւն ընող զգայարանաց դատողութիւնը ծուռ զգայարանքին տակը կ'իյնան. բայց միւս դատողական զգայարանքները քանի որ ծուռ չէ, նոյն զգայարանքներուն ըրած դատողութիւնն ալ ուղիղ է:

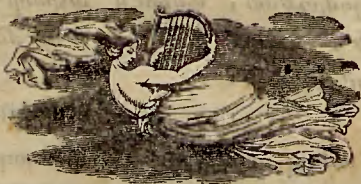
Վերը ըսինք որ դիւրադատութիւնը մարդուս երեւակայութիւնը արուելէն յառաջ կուգայ. այն, բայց այս ալ գիտնալ պէտք է որ՝ երեւակայութիւնը ըսածնիս երկու տեսակ կ'ըլլայ. մեկը արքնութեան ատեն, միւսն ալ բուռնին մէջ: Արքուն ատեն եղածին կ'ըսվի գառանցանք, որ շիտակը խօսելով՝ խենթութեան մէկ մասը կրնայ սեպուիլ: Քունին մէջ եղածին ալ կ'ըսուի երազ, որ ըսել է սուտ տեսիլ: Զառանցանք կ'ըսվի անոր՝ երբ երկու բաներուն մեկգմեկու հետ ունեցած կապակցութիւնն ինչ, յարաբերութիւնն ինչ, նմանութիւնն ինչ եւ անընմանութիւնն ինչ ժխտելու եւ ուրանալու ըլլամք նէ: Զոր օրինակ. ըսեմք թէ՛ ձեռքս կրակ մը առի, բայց յայտ իսկ է որ՝ ձեռքս պիտի սկըսի ջափէ դուրս տաքութիւն մը գցալ, որով պիտի այրի. արդ՝ երբ ուղիղ դատում չընելով, ձեռքս գցացած տաքութիւնը կրակէն չէ ըսելով պնդեմ, եւ տաքութիւնը կրակին հետ ունեցած կապակցութիւնը ուրանալու ըլլամք նէ՝ գառանցանք է: Ասկից կը հետեւի որ այսպիսի մարդը բոլոր մարդկանց կարծիքը իւր կարծիքին դէմ եղած կը սեպէ. որովհետեւ գառանցեալը սխալ դատմամբ մեկգմեկու հետ նմանութիւն ունեցող բաներուն չունի կ'ըսէ. բայց քանի որ ուրիշները պիտի պնդեն այն բաներուն մեկգմեկու հետ ունեցած կապակցութիւնն ինչ, ասանկով անոնց ըրած ուղիղ դատողութիւնը ինքը ծուռ դատում ընելով՝ իր կարծիքին դէմ կը համարի:

Աւելի բացայայտը խօսելով, կուգեմ ըսել թէ՛ գառանցեալ մեկը, սուտին ճշմարիտ է ըսելով կը պնդէ. բայց երբ ուրիշները այն բանին բուն սրտութիւնը երեւան հանելով զինքը համոզելու կը ջանան, ճշմարտութիւնը այդ բանին հետ յարաբերութիւնն չունի ըսելով, անն կ'ըլլան գառանցելոյն կարծեացը դէմ:

Զառանցանքին վրայ այսչափ մը խօսելնուս վերջը՝ գանք հիմայ երեւակայութեան երկրորդ տեսակին որուն ըսինք երազ կամ սուտ տեսիլ:

Եւ անն գրեթէ երազն ալ գառանցանքին նման բան մըն է, որովհետեւ այս ալ մարդուս երեւակայութիւնը արուելէն առաջ կուգայ. ըսել է որ՝ երկուքն ալ մի եւ նոյն երեւակայութեան ծնունդներն են. բայց միայն սա տարբերութիւնը կայ մեջերսին, որ առաջինը կ'ըլլայ արքնութեան ատեն իսկ միւսը բունին մէջ: Մարդս երազին մէջ անանկ ծանր բաներու մեռնամուխ կ'ըլլայ, եւ անանկ բաներ կ'ընէ, որ եթէ նոյն բաները արք-

նուրբան ատենը բնեյու որ ըլլայ՝ մարդուն վիզը շոքան անցընելու յիմարանոցը տանելը բան մը ըսել չէ։ Այս մասիս վրայ ուրիշ ատեն երկարութեն պիտի խօսիմք «նեցուկ» ընդդէմ նախապաշարման ըմբռմանը» վերնագրով յօդուածին մէջ։



ԵՐԳ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Բոլոր կեանքիս օրերուն մէջ պարտական եմ քեզ յիշել,
մեղմիկ 'ի ձայն ոսկի քնարաւ երգել ըզքեզ եւ պարել.
Քանի կըրկնեմ քու անունըդ գողցես ոսկերքըդ դաղան,
ո՛հ գեղգեղուն իմ հայրենիք մայր աննըման Հայաստան.
Սքըտիս ծաղիկ Թառամեցաւ երբ ես քննէ հեռացայ,
քու աղուորիկ քաղցրիկ զեփուգ ինչպէս ըսեմ թէ մոռցայ.
Ծնունդք Հայկայ ծերք եւ մանկունք ահա՛ բոլորն քեզ կ'աղբան,
ո՛հ գեղգեղուն իմ հայրենիք մայր աննըման Հայաստան.
Այլուր զիս ծաղիկունքդ լեռանց երբ աչքիս դեմ պատկերեմ,
նոցունց անուշ մեղմ հոտերը կ'ըմայլեն զիս մինչ յիշեմ.
Թո՛ղ պատկառին ահա՛ անոնք որոնք ըզքեզ կը մանան,
ո՛հ գեղգեղուն իմ հայրենիք մայր աննըման Հայաստան.
Է՛ր մերժեցիր քու որդիքդ որոնք եղան ցիր եւ ցան,
գիտեմ սիրոյդ քաղցրիկ կապեր բոլորն մէկէն խղցեցան.
Արդ լոկ անուն Թողեր այժմիկ որդւոց Թառանց Թորգոման,
ո՛հ գեղգեղուն իմ հայրենիք մայր աննըման Հայաստան.

Մ Ե Ր Մ Ի Ն Ե Ի Հ Ո Պ Ի

Տես քիւ 5.

Հոգի. Էյ մօրիկ ըրի՞ն։

Մարմին. Հէյ օղլում հէյ. ի՞նչ կ'ըսեն տէ մըտիկ չեն ըներ, ետքը պիտիս միւշքերիներուն օղկը կը կտրեմ անկէ. դուն գիտե՞ո ինծի ի՞նչ կ'ըսեն։

Հոգի. Աղէկ միտքս ձգեցիր Մարմին, կ'աղաչեմ ըսէ. ի՞նչ է անուշդ։

Մարմին. Մինակ անո՞ւնս կ'ուզես թէ մակամուռնըս ալ։

Հոգի. Այո՛, երկուքն ալ կ'ուզեմ։

Մարմին. Շատ աղէկ. ինծի կ'ըսեն քեօն օղլոն Մինաս։

Հոգի. Էյ պոպօ այդ խելքիդ վրայ մնաս։

Մարմին. Հա՛ ետ ի՞նչ է սա պէ աղբար, որ խահվէն կ'երթաս դագերա, դագերա, մեր ատենը նէ դագերա կար նէ մագերա. օ՛ւր է պիլեարուօ, քավլու. տամա, տօմինօ, օնա պապալըմ. օգումատաննէ աղնարըմ. եքմէքմի գասապ* այլ յօրմու։

Հոգի. Բայց մարմին, Թողութիւն կ'ընես. մի՛ բարկանար՝ որովհետեւ խօսք մը ունիմ զրուցելիք քեզի։

Մարմին. Ըսէ, շուտ ըսէ նայիմ։

Հոգի. Ի՞նչ պատճառաւ է որ կարդալէն չէք ախորժիր։

Մարմին. Օգուտ մը տեսած չեմ անոր համար։

Հոգի. Վնաս մը տեսած էք երբէք։

Մարմին. Հա՛ ետ. անցած օր կարապետ մանչերնիս համար առնելու դացեր էր, չունն ալ եկեր կիւզէիմ խուզիիմ տօլտուրման կերէր է. էյ հիմայ սա զարարը ո՛ւրկէց է համարի երթալէն չէ՞ մի։

Հոգի. Զէ՛ բարեկամ, այդ վնասը կարդալուն վրայ չես կրնար յատկացնել։ որովհետեւ կարելի է որ կարապետը գինետունն ալ գացած ըլլար, այդ վնասը դարձեալ պիտի լինէր, եւ մի թէ այն ատենը պատճառ պիտի բռնէի՞ր գինին կամ օղին յիշեալ վնասին։

Մարմին. Օ՛Ֆ, օ՛Ֆ պէ աղբար դուրս ելի սըկէ ես կարդալ չեմ սիրեր վեսսեկամ. գլխուս պիլայէ կար դուն ասօր։

Հոգի. Աղէկ, աղէկ, բայց այդ գաղափարները հիմայ ստակ մը չըներ։

Մարմին. Ընէ չընէ ես տեսիլս ինչ որ տեսեր եմ անկէց չեմ դատուիր։

Հոգի. Ահա այդ խօսքին պատճառաւ է որ տըզիտութիւնն ալ չը պակսիր, եւ ամեն օր ալ խոռվութիւններ, վրդովմունքներ ելլալու վրայ են։

Մարմին. Հա՛յ որդրմելի, դուն մինակ սա գիտես ես ինչն ունիմ տահա ծոցս։

Հոգի. Իրա՞ւ կ'ըսես մարմին։

Մարմին. Հա՛ ետ։

Հոգի. Անանկ է նէ կ'աղերսեմ քեզի մարմին, պատմէ սա ծոցիդ եղածները որ իմանամ։

Մարմին. Շատ աղէկ. լաքին բան մը կայ քի ալ իրիկուն եղաւ ես պիտի երթամ, չիւնքի կըտայիս ատենն ալ եկաւ։

Հոգի. Կըտա ըսածդ ինչ է։

Մարմին. Էյ հիմայ ըսելու ատեն չունիմ. գալ ամիս։

Շարունակելի։

*Մենք այս եքմէքմի գասապին վրայ արդէն խօսած եմք տես թիւ 1.

ԲՆՆՐ ՄԻՄՈՍԻ

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

ԻՇՈՑ ԲԵՌՆ

Թագաւորին մէկը օր մը իւր որդւոյն հետ միա-
տեղ որսի կ'ելլայ. բայց օղջ խիստ տաք ըլլալուն
կը հանեն իրենց հանդերձնին ու կուտան հետեր-
նին գտնուող խեղկատակ ծառային ուսը ու կ'ըսէ
թագաւորը, « անա կռնակդ իշոյ մը բեռ դրի » .
« Ըհ, կը պատասխանէ ծառան . ասի երկու իշոյ
բեռ եղաւ » :

ԱՏԱՂԶԱԳՈՐԾ ԵՒ ԱՇԱԿԵՐՏ

Ատաղծագործին (տօղրամաճի) մէկը երբ փայ-
տերը կը տաշէր ու մէկ աջքով կը դիտէր փայ-
տին շխտակութիւնը տեսնելու համար, աշակերտը
զայս տեսնելով ինքն ալ ծռու փայտ մը կ'առնէ
ու մէկ աջքով կը նայի . մէկը որ հոն նստեր էր,
« Ինչո՞ւ այդչափ կը նայիս, կ'ըսէ . Ը՞ որ ծռու-
քիւնը յայտնի կ'երեւայ » . « Ես ան աս ջեմ գի-
տեր, կը պատասխանէ աշակերտը . այս միայն գի-
տեմ, որ վարպետս ասանկ կ'ընէ » :

ՊՕԼՍԵՑԻՈՅ ՀԱՅԱԽՕՍ ԱՌԱՇՆԵՐԸ

Մուկը ծակէն Ըհ սղմեր անելը պոչն է կապեր.
Տէտէն խօսուիս է կերէր բոռան ակուան է առեր.
Խըլլոտին ծռխն է մահանայ :

Միկրանը բանի, Յակոբը կգէ, անուանը էլլայ Գրիգոր ին

ԾՆՆՈՒՑՄՈՒՆՐ

ՄԻՔԱՅԵԼԻ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆՑ

ԵՐԿՈՒ ՏՈՂ

Եյս անուամբ Փարիզէն մօտերս տետրակ
մը ՚ի լոյս ելաւ հիւսիսափայլ Պերճիմաստ խըմ-
բագրոյն հեղինակութեամբը . որն որ կը պատաս-
խանէ Պ . Չամուրճեանին և Եյվաղովսքի վար-
դապետին երբեմն գրուածքներուն դէմ, ազատ
գրիչով մը . Արծախուի յիշեալ տետրակը մեծ
նոր խանի ընթերցասիրաց թանգարանն դին 3 ղըջ :

— Դարուս ուսումնասիրաց փափաքը յայտնի
է որ՝ Եղգիս մէջ գտնուած երևելի մատենանե-
րուն աշխարհաբաւ թարգմանութեանը կը բաղ-
ձան . ուստի ուղղելով մենք ալ իրենց այս փա-
փաքը յազեցնելու դոյն ինչ լուր մը տալենիս ,
ահա այս անգամ սա հետեւեալ բերկրալի ծա-
նուցումը կը հաղորդեմք իրենց՝ Արշալոյս օրագի-
րէն քաղելով :

« Յայտնի է ուսումնականաց Եղգիս՝ Թե-
սաւրոսի Բարոյական Փիլիսոփայութեան մեծ
արժանիքը . Ուստի ուրախ սրտիւ կը ծանուցա-
նեմք թէ մեծարգոյ ուսումնական անձ մը ցան-
կալով այս խմատունն Հեղինակին պատուական
խրատները և Բարոյական վարդապետութիւն-
ները , որչափ որ կարելի է դիւրամանալ ընել հա-
սարակ ժողովրդեան , մաքուր աշխարհաբաւ
դարձուցած է յիշեալ մատենան , որ մօտերս ՚ի
լոյս պիտի ընծայուի » :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

Անցեալ ամսոյ օրագրոյս մէջ հրատարակուած
հանելուկնիս « Կարմիր Հաւկիթ » կը նշանակէր,
գոր լուծեց Մեծարգոյ Եւ Ռաուսմասէր Միհրա-
նիկ աղայն Միսաբեան, հետեւեալ նամակը առ
մեզ ուղարկելով :

Յարգոյ Խմբագիր Թոգնիկ ամսագրոյ :

Ձեր պատուական Թոգնիկին հինգերորդ բոլոյն
հանելուկը լուծեցի, որ ըստ տկար կարծեացս « Կար-
միր Հաւկիթն է » . ուստի կը փութամ ծանուցա-
նել յարգութեանդ, Եւ եթէ առաջին ըլլալու պատի-
ւը ունեցած եմ, կը խնդրեմ որ հրատարակելու բա-
րեհաճիր :

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Տունդ է ճիշդ ոսպնածել,
կարմրապատ պարիսպով
նախ ներմակ հաւկիթ էր,
ներկուցար կարմիրով:
Մեզդ եղած գունդ ոսկին,
սուրբ Ջատիկն զատ պատուեցին.
արծաթափայլ հեղուկը,
առ հասարակ Հայք կերին.
Վերդի վանկդ հանելով,
առաջինը քեզ մայր է.
վասն զի այն հաւկիթն էս,
որ կը ծնիս միտ հաւէ.
դու ալ անոր ծընող ես,
քեզմէ ծնածն ալ հաւ է.
իմ ալ պապիս հաւ կ'ըսեն,
երբոր խօսին հայերն :

1861 Մայիս 4.

Մ. Ն. Միսաբեան :

ԲԱՌ ՀԱՆՆԼՈՒԿ

Գըլուխը կըտես ես կը քալեմ,
բէ ի կըտես ըզբեզ կ'այրեն :

Ենցեալ ամսուան « առեղծուածնիս » մինչեւ
ցարդ մէկը չը լուծեց , և խնդրեցին քանի մը
ուսումնասէր անձինք՝ որ այս ամիս ալ չը լու-
ծեմք :

Խմբագիր-Տնօրէն
ԳՐԻԳՈՐ ՊԱԼԻԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ՔԻՒՐԲՅԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՅԻՆՁՆՅԵԼԱՐ